

JEYN OSTIN ASARLARIDA AN'ANA VA YANGILIK

Samijonova Madina Ulug'bek qizi

Namangan davlat chet tillari instituti 4-bosqich talabasi

Sh.R.Ne'matjonov

Namangan davlat chet tillar instituti katta o'qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqola XIX asr ingliz realizmiga Jeyn Ostinning qo'shgan hissasini tahlil qilgan holda, adabiy an'ana va badiiy yangilikning o'zaro uyg'unlashuvini yoritadi. Gender nazariyasi hamda tarixiy-madaniy kontekst tahlili asosida Austenning voqealarni yoritib berish uslubi, qahramon yaratish mahorati va ijtimoiy mulohazalari ingliz realizmi qonun-qoidalariga qanday ergashishi hamda ularni qay yo'sinda yangilashi o'rganiladi. Tadqiqot natijalari Austen nafaqat realizm an'anasini davom ettirganini, balki ayol nigohi, ichki kechinmalar va kundalik ijtimoiy munosabatlarni markazga qo'yish orqali uni tubdan boyitganini ko'rsatadi. Xulosa sifatida Austen ijodi XVIII asr axloqiy realizmi bilan XIX asrning psixologik va ijtimoiy realizmi o'rtasida ma'naviy-badiiy ko'prik vazifasini bajarishi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Jeyn Ostin, ingliz realizmi, gender nazariyasi, Regentlik davri, narrativ innovatsiya, adabiy an'ana.

Аннотация: В данной статье рассматривается вклад Джейн Остин в развитие английского реализма XIX века через призму взаимодействия литературной традиции и художественного новаторства. Опираясь на гендерную теорию и контекстуальный анализ, исследование раскрывает, каким образом повествовательные приемы Остин, ее работа с характерами и социальные наблюдения одновременно продолжают и переосмысливают нормы ранней английской реалистической прозы. Полученные результаты показывают, что Остин не только следует реалистической традиции, но и обновляет ее, выдвигая на первый план женский взгляд, внутренний мир героинь и тонкие формы социального взаимодействия. В итоге делается вывод, что творчество Остин служит концептуальным мостом между нравственным реализмом XVIII века и психологическим и социальным реализмом XIX века.

Ключевые слова: Джейн Остин, английский реализм, гендерная теория, эпоха Регентства, повествовательные новации, литературная традиция.

Abstract: This article investigates Jane Austen's contribution to nineteenth-century English realism by focusing on the interaction between literary tradition and artistic innovation. By employing gender theory and contextual analysis, the study explores how Austen's narrative techniques, characterization, and social commentary both follow and transform the conventions of early English realist fiction. The results show that Austen not only continues the realist tradition but also transforms it by highlighting women's perspectives, inner experiences, and social interactions. The study concludes that Austen's works form a conceptual bridge between eighteenth-century moral realism and nineteenth-century psychological and social realism.

Keywords: Jane Austen, English realism, gender theory, Regency England, narrative innovation, literary tradition.

Jeyn Ostin (1775–1817) ingliz adabiyoti tarixida o‘ziga xos o‘ringa ega bo‘lgan yozuvchidir. U Angliyaning Xempshir grafligi, Steventon qishlog‘ida ruhoniylar oilasida tug‘ilgan. Uning yoshlik davri shaxsiy rivojlanishida muhim rol o‘ynadi. Otasi Jorj Ostin cherkov ruhoniysi bo‘lib, keng dunyoqarash va boy kutubxonaga ega bo‘lgan. Steventondagi oilaviy muhit, keng kutubxona, akalari va singlisi bilan o‘tkazilgan vaqt, shuningdek, o‘qituvchilar va shogirdlar bilan munosabatlar Jeynning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirdi. U qiziqish va hazil-mutoyibaga boy oilaviy suhbatlar orqali ijtimoiy kuzatuvchanlikni o‘rganib, odamlar va ularning xarakterlarini chuqur anglashni boshladi. Yozuvchining hayoti moddiy tomondan qiyinchiliklar bilan kechgan. U umrining ko‘p qismini onasi va singlisi bilan yashagan va turmush qurmagan.

Jeyn Ostinning ijodiy shakllanishi XIX asr boshlarida Angliyada yuz bergan ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu davrda ayollarning jamiyatdagi mavqeiga bo‘lgan munosabatning asta-sekin o‘zgarishi kuchaygan. Jeyn Ostin aynan shu jarayonlarni o‘z asarlarida yoritgan.

Jeynning asarlar yozishga bo‘lgan qiziqishi qisqa hikoyalar, dramalar va oilaviy teatr pyesalarida namoyon bo‘ldi. U oilaviy muhitda o‘z yozma mahoratini sinab ko‘rdi va ertaklar, parodiyalar hamda satirik matnlar yaratdi, bu esa keyinchalik uning professional romanlaridagi kinoya uslubini va syujet murakkabligini shakllantirishga yordam berdi.

U ma‘rifatparvarlik g‘oyalari kuchli bo‘lgan, lekin yangi ijtimoiy o‘zgarishlar boshlanayotgan davrda ijod qilgan. U davrda jamiyatda tabaqalar o‘rtasidagi farq aniq sezilib turgan, ayollarning huquqlari cheklangan, iqtisodiy mustaqilliklari yo‘q edi, shuningdek, roman janri asta-sekin rivojlanib, realizmga o‘ta boshlayotgan vaqtlar bo‘lgan.

XIX asr ijtimoiy, madaniy va mafkuraviy o‘zgarishlar, tabaqalararo munosabatlarning o‘zgarishi, savodxonlikning kengayishi, gender me‘yorlarining qayta talqin qilinishi bilan ajralib turgan davr hisoblanadi. Ana shu tarixiy davrda Jeyn Ostin asarlarida kundalik hayotni nozik kuzatuvchanlik bilan tasvirlar ekan, ayollar roli, iqtisodiy qaramlik va ijtimoiy munosabatlarni tahlil qiladi va o‘zining mashhur romanlarini yaratadi. Uning asarlari kundalik hayotni, oila va jamiyatdagi munosabatlarni real tasvirlab, o‘sha davrning ijtimoiy muammolarini ham yoritadi.

J.Ostin yashagan davrda oila iqtisodiy barqarorligi ko‘pincha erkak merosxo‘rlarga bog‘liq bo‘lgan. Ayollar ko‘p hollarda mulk egasi bo‘la olmaganlari uchun iqtisodiy jihatdan erkaklarga qaram hisoblangan. Shuning uchun “foydali turmush” masalasi jamiyatda juda muhim sanalgan. Jeyn Ostin romanlaridagi sovchilik, nikoh va iqtisodiy hisob-kitoblar ana shu holatning aksidir.

Bundan tashqari u paytda ayollar ta‘limi cheklangan bo‘lib, ko‘proq axloqiy tarbiya va uy ishlari bilan bog‘langan edi. Qizlar uchun keng qamrovli ilmiy ta‘lim tizimi rivojlanmagan. Ulardan odob, musiqa, tikuvchilik kabi “xonimlarga mos”

ko'nikmalar talab qilingan. Jeyn Ostin asarlarida ayollarning intellektual salohiyati ko'pincha jamiyatning aynan shu cheklovlariga qarshi qo'yilgan.

Bu davrda ijtimoiy yig'ilishlar, qabul marosimlari odamlar o'rtasidagi munosabatlarni belgilovchi asosiy maydonlar edi. Jeyn Ostin romanlaridagi turli uchrashuvlar, sayrlar, qabul marosimlari o'sha davr ijtimoiy hayotining tabiiy ko'rinishidir.

Odamlarning kundalik harakati, tanlovlari, hatto kim bilan do'stlashishi yoki turmush qurishi ham sinfiy kelib chiqishga bog'liq edi. Ostin bu tizimni nafaqat ko'rsatadi, balki ba'zan tanqid ham qiladi.

J.Ostinning ijodida bir vaqtning o'zida ikkita jarayon kuzatiladi: biri an'anaviy roman tuzilishining saqlanishi, ikkinchisi mazmun va uslubdagi tub yangiliklar. Jeyn Ostinning "Andisha va g'urur" romani ingliz realizmining shakllanishida muhim o'rin tutadi. Asarda bir tomondan an'anaviy roman elementlari, nikoh syujeti, maishiy hayot tasviri, axloqiy-didaktik unsurlar saqlangan bo'lsa, boshqa tomondan ayol sub'ektivligini markazga qo'yish, psixologik realizm, erkin bilvosita nutq, ijtimoiy tanqid kabi innovatsiyalar joriy qilingan.

J.Ostinning eng muhim yangiligi ayolning ichki kechinmalari, fikrlash tarzi va dunyoqarashini roman markaziga qo'yishdir. Masalan, "Andisha va g'urur" romani qahramoni Lizzi Bennet mustaqil fikrli, tanlov qilish qobiliyatiga ega, patriarxal normalar bilan o'z nuqtai nazari asosida munosabat quradigan qahramondir.

Jeyn Ostin personajlarni "yaxshi-yomon" shaklida emas, balki ichki murakkabliklari bilan tasvirlaydi. Darcy va Lizzi munosabatlaridagi psixologik o'sish realizmning kuchli na'munasidir. Ostin nikohni fayzli iqtisodiy bitimdan shaxsiy axloqiy-psixologik uyg'unlikka asoslangan ittifoqqa aylantiradi. Lizzi Bennetning "faqat sevganimdagina turmushga chiqaman" degan pozitsiyasi o'sha davr uchun radikal yangilik bo'lgan.

Shu tariqa, "Andisha va g'urur" romani Jeyn Ostin ijodida an'ana va yangilikning uyg'unlashgan eng mukammal namunasi bo'lib, realizm rivojiga muhim hissa qo'shgan adabiy hodisadir.

Ostin roman janriga tubdan yangilik kiritib, an'anaviy shaklni zamonaviy mazmun bilan boyitdi. U ayollarning fikrlash tarzi, psixologik o'sishi, jamiyatdagi o'rni haqida yangi adabiy standart yaratdi. Mazkur yangiliklar keyinchalik Jorj Eliot, Genri Jeyms va Virjiniya Vulf kabi yozuvchilar ijodida davom ettirildi.

Dastlabki tanqidchilardan bo'lgan Valter Skott Jeyn Ostinning "oddiy hayotni qiziqarli ko'rsatishdagi nozik mahoratini" e'tirof etgan bo'lsa, keyingi tadqiqotchilar uning yashirin ironiyasi va ideologik tanqidlariga e'tibor qaratadi. Estelle Butler (1990) va Noks Shou (2004) yozuvchining ma'rifatchilik ratsionalizmi bilan fikriy yaqinligini ta'kidlaydi; Meri Puri (1984) hamda Sandra Gilbert, Syuzan Gubar (2000) esa uning asarlaridagi gender munosabatlari va patriarxal tizim tanqidini tahlil qiladi.

Zamonaviy ilmiy adabiyot J.Ostinni maishiy realizmning asoschisi sifatida ko'radi. Bu yo'nalish kundalik tajribalar, ijtimoiy muloqotlar va shaxslararo munosabatlarni markazga qo'yadi. Jeyn Ostinning nazokatimiz, nazoratli va

psixologik chuqur nigohi zamonaviy realizmning ongiy jarayonlarga, ichki kechinmalarga e'tibor beruvchi metodlariga yaqinlashtiriladi.

J.Ostinning makon tanlovi, ya'ni, qishloq cherkovlari, kichik mulklar, ijtimoiy yig'ilishlar realizmning "oddiylik" tamoyiliga mos keladi. U gotik dramatism yoki ortiqcha sensatsion voqealardan qochadi, syujetni ishonarli ijtimoiy muhitga asoslaydi.

XVIII asr ma'rifatchilik an'anasiga ko'ra, Jeyn Ostin jamiyatdagi xatti-harakatni inson xarakterining mezoni sifatida tasvirlaydi. Ammo u buni ochiq didaktika bilan emas, balki kuzatuvchanlik va ironiyaga tayanib amalga oshiradi.

Jeyn Ostinning eng muhim yangiligi erkin bilvosita nutq texnikasidir. Bu uslub muallif nutqi va qahramon ongini birlashtiradi, psixologik murakkablik va ko'p nuqtali tahlil imkonini yaratadi. Bu jihat Jeyn Ostinni XIX asrning keyingi psixologik romaniga yaqinlashtiradi.

Erkak realist yozuvchilarning ko'pchiligidan farqli ravishda, Jeyn Ostin maishiy hayot tasviriga ideologik tahlilni olib kiradi. Ayollarning iqtisodiy qaramligi va cheklangan agentligini ko'rsatish orqali u zamonaviy feminist tahlillarga zamin yaratadi.

J.Ostinning ironiyasi tanqidiy vosita sifatida ishlaydi: sinfiy da'vo va kibrni ochadi, axloqiy kamchiliklarni fosh qiladi, patriarxal me'yorlarni tahlil qiladi. Uning mualliflik ironiyasi realizmga zamonaviy, analitik o'lcham qo'shadi.

U an'anaviy nikoh syujetini saqlab qolgan bo'lsa-da, uni psixologik yetilish, axloqiy o'sish uchun kurash jarayoniga aylantiradi. Shu bois an'anaviy yakun nikoh asarda ko'proq ramziy va g'oyaviy maqsadga xizmat qiladi.

Jeyn Ostin realizmga na butunlay ergashgan, na uni tubdan rad qilgan yozuvchi hisoblanadi. Uning romanlari detalga boy psixologik realizm bilan innovatsion texnikaning uyg'unlashuvidir. Ostinning nikoh syujeti va maishiy makonga tayanuvi uni an'anaviy yozuvchiga o'xshatishi mumkin, biroq aynan shu qoliplar orqali u shaxsiy o'zgarish, axloqiy o'sish va ijtimoiy tanqidni chuqur ochib beradi.

Demak, Jeyn Ostin ingliz realizmining markaziy figurasi sanaladi. U o'ziga xos tasviriy aniqlik, psixologik teranlik va genderga oid tanqid orqali realizm an'anasini davom ettiradi, shu bilan birga uni yangicha bosqichga olib chiqadi. Ostin yaratgan "maishiy-psixologik realizm" XIX asr romanlari rivojiga chuqur ta'sir ko'rsatgan.

Uning asarlari o'z davrining ijtimoiy haqiqatini yorqin aks ettiradi va shu bilan birga inson xulqi, ijtimoiy muloqot va shaxsiy avtonomiya haqidagi umumbashariy masalalarni ham ko'taradi. Jeyn Ostin shu tariqa nafaqat realist texnikaning mohir mutaxassisi, balki o'z davridan tashqariga chiqadigan innovator adiba sifatida namoyon bo'ladi.

Jeyn Ostin an'anaviy syujet va zamonaviy innovatsiyalarni uyg'unlashtirib, o'quvchiga nafaqat o'z davri hayotini, balki inson ruhiyati va ijtimoiy munosabatlarning murakkabligini ham taqdim etadi. Shu tariqa, uning ijodi nafaqat

oʻtmish davrining, balki zamonaviy adabiyotning ham shakllanishiga taʼsir koʻrsatgan.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Osten J. Andisha va gʻurur. Oxford Universiteti nashriyoti. 2008-yil
2. Poovey, M. Mukammal xonim va ayol yozuvchi: Meri Wollstonecraft, Meri Shelli va Jeyn Osten asarlarida mafkura va uslub munosabati. Chikago universiteti nashriyoti. 1984-yil
3. Jonson, C. Jeyn Ostin: ayollar, siyosat va roman. Chikago universiteti matbuoti, 1988-yil.
4. Gilbert, SM va Gubar, S. Chordoqdagi jinni ayol: yozuvchi ayol va o'n to'qqizinchi asr adabiy tasavvuri. Yel universiteti nashriyoti, 2000 yil.
5. Butler, M. Jeyn Ostin va g'oyalar urushi. Oksford universiteti nashriyoti, 1990 yil.